

*О.М. Балакірева,
канд. соціол. наук*

*О.М. Balakireva,
Candidate of Sociol. Sci.*

ГРОМАДСЬКА ДУМКА НА МЕЖІ 2008–2009 рр.: ОЦІНКА РОКУ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Abstract. The article presents the results of a monitoring of public thoughts as for the actual political and socio-economic questions of Ukraine's social life by the totals of the year 2008 and reflects the dynamics of moods of the population and the population's subjective estimates of the social situation during the year and in comparison with the previous time periods.

ПИТАННЯ ДО РОЗГЛЯДУ:

Політичні підсумки 2008 р.

- Рівень підтримки політичних сил населенням України
- Рівень підтримки політиків – можливих претендентів на посаду прем'єр-міністра України
- Оцінка діяльності Президента України, Верховної Ради України, Уряду України в умовах економічної та фінансової кризи
- Рівень довіри Президенту – за рік до президентських виборів, рівень підтримки політиків – можливих претендентів на посаду Президента України
- Динаміка рівня довіри до соціальних інститутів

Соціально-економічні підсумки 2008 р. та настрої напередодні 2009 р.

- Суб'єктивна оцінка змін соціально-економічного становища країни та власного матеріального становища різних верств населення
- Очікування стосовно матеріального становища пересічних українців у 2009 р.
- Готовність населення економити в наступному році
- Тіньові доходи: яка реальна частка «сірих конвертів»?

Суспільні настрої та чинники соціальної напруги наприкінці 2008 р.

- Чи задоволені українці тим, як склалося їхнє життя у році, що минає?
- З якими настроями Україна зустрічає Новий, 2009 р.?
- Що турбує громадян у політичному аспекті?
- Соціальні аспекти тривожності
- Які економічні аспекти турбують населення?

Для підготовки матеріалів використані результати моніторингу громадської думки, що проводиться спільно Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка та Центром „Соціальний моніторинг”.

Вибіркова сукупність кожного опитування складає не менше 2000 респондентів, репрезентативна за основними соціально-демографічними ознаками по відношенню до дорослого населення України. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 не перевищують 2%.

Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю („віч-на-віч”) за місцем проживання респондента.

Підсумкове опитування проводилося з 7 по 17 грудня 2008 р. в усіх областях України, АР Крим, містах Києві та Севастополі.

Усього опитано 2097 респондентів віком від 18 років і старше. Стандартні відхилення при достовірних 95 відсотках і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 1,31–2,18 відсотка.

Опитування проведено у 138 населених пунктах України: 66 містах та 72 селах.

Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента „віч-на-віч”.

Рівень досягнення респондентів – 73,6 %.

Політичні підсумки 2008 р.

Рівень підтримки політичних сил населенням України

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання: «За яку партію (блок партій) Ви б проголосували, якби вибори до Верховної Ради України відбувалися у найближчу неділю?», %

	Опитування грудня 2008 р.						Дані ЦВК (за 30.09.07)
	Серед усіх		Серед тих, хто б голосу- вав		Серед тих, хто б голосу- вав та визна- чився		
Партія регіонів (В. Янукович)	18,5		21,7		26,0		34,37
„Блок Юлії Тимошенко” (Ю.Тимошенко)	11,8		13,8		16,6		30,71
Комуністична партія України (П.Симоненко)	6,1		7,1		8,5		5,39
„Блок Володимира Литвина” (В.Литвин)	4,4		5,2		6,2		3,96
„Блок Віктора Ющенка „Наша Україна” (В. Ющенко, В. Кириленко)	3,2	3,9	3,7	4,5	4,4	5,4	14,15
Блок „Народна самооборона” (Ю.Луценко)	0,7		0,8		1,0		
Блок Арсенія Яценюка (А. Яценюк)	2,7		3,1		3,8		
Всеукраїнське об’єднання „Свобода” (О.Тягнибок)	1,4		1,7		2,0		0,76
Соціалістична партія України (О.Мороз)	1,4		1,6		1,9		2,86
Прогресивна соціалістична партія України (Н. Вітренко)	1,0		1,2		1,4		1,32
„Блок Віталія Кличка” (В. Кличко)	0,9		1,1		1,3		
Партія Зелених України (В. Костерін)	0,9		1,0		1,2		
„Блок Леоніда Черновецького” (Л. Черновецький)	0,4		0,5		0,6		
„Блок Анатолія Гриценка” (А.Гриценко)	0,3		0,4		0,5		
Народно-демократична партія (Л.Супрун)	0,3		0,3		0,4		
Партія „Єдиний Центр” (І.Кріль, В.Балога)	0,2		0,2		0,2		
Українська Народна Партія (Ю.Костенко)	0,2		0,2		0,2		
Інша партія або блок	0,4		0,5		0,6		
<i>Проти всіх</i>	16,4		19,3		23,1		2,73
<i>Важко відповісти</i>	14,0		16,6		-		
<i>Не братиму участь в голосуванні</i>	14,8		-		-		

Спостерігається зростання частки респондентів, які не підтримують жодну політичну силу: майже половина опитаних (45,2%) так чи інакше більше не покладається на вибори як на інструмент зміни ситуації на краще.

Якого прем'єр-міністра хоче населення?

Респондентам було запропоновано вказати, кого б вони хотіли бачити на чолі Уряду, хто є найбільш бажаним прем'єр-міністром?

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання: «Кого б Ви хотіли бачити на посаді прем'єр-міністра України? А якщо не цього політика, то кого із запропонованого списку?», %

	1 вибір	2 вибір	Сума за результатами двох виборів
Віктор Янукович	23	8	31
Арсеній Яценюк	13	14	27
Юлія Тимошенко	18	6	24
Володимир Литвин	10	12	22
Ринат Ахметов	5	6	11
Раїса Богатирьова	3	5	8
Юрій Луценко	2	5	7
Олександр Турчинов	1	4	5
Петро Порошенко	1	2	3
Віктор Балого	1	1	2
Інший	11	13	
Немає відповіді	12	25	

В результаті були отримані дані, відповідно до яких респонденти при першому виборі віддали перевагу В. Януковичу (23%), Ю. Тимошенко (18%) та А. Яценюку (13%). Слід зазначити, що порівняно з попереднім роком (опитування проводилось із 7 по 17 грудня 2007 р.) значно втратили відсотки В. Янукович та Ю. Тимошенко (39% та 37% відповідно), але значно зріс відсоток у А. Яценюка – з 2% до 13%.

Ознакою грудня можна вважати стрімке зростання рейтингу А. Яценюка, який на тлі відставки з посади спікера Верховної Ради домігся позитивного ставлення до

своєї персоні з боку значної частини населення країни. Хоча такий відрив і носить ситуативний характер, він, безумовно, дає підстави для вдалого початку кар'єри А. Яценюка як нового лідера самостійної політичної сили. Зауважимо, що такі рейтингові показники не дають підстав для повноцінної конкуренції з "мастодонтами української політики" на президентських виборах, однак закріплюють за А. Яценюком статус першого у другому ешелоні.

Оцінка діяльності Президента України, Верховної Ради України, Уряду, місцевих органів влади та Національного банку України в умовах економічної та фінансової кризи

Якщо говорити про оцінку діяльності Президента України, Верховної Ради України, Уряду, місцевих органів влади та Національного банку України в умовах економічної та фінансової кризи, то переважна більшість опитаних оцінює їх діяльність як неефективну.

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, наскільки ефективно в умовах економічної та фінансової кризи справляються зі своїми обов'язками державні органи влади?», %

	Зовсім не ефективно	Скоріше, не ефективно	Скоріше, ефективно	Цілком ефективно	ВВ
Президент України	64	28	5	1	2
	92		6		
Верховна Рада України	65	30	2	1	2
	95		3		
Уряд України	57	32	7	1	3
	89		8		
Місцеві органи влади	46	34	14	1	5
	80		15		
Національний банк України	58	31	4	1	6
	89		5		

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якби найближчим часом проводився референдум про довіру Президентів В. Ющенку, яку думку Ви висловили б?», %

	2007	2008
Не довіряю В. Ющенку	55	70
Довіряю В. Ющенку	33	7
<i>Важко відповісти</i>	6	18
<i>Не брав би участі в референдумі</i>	6	5
Індекс довіри (співвідношення тих, хто довіряє до тих, хто не довіряє)	0,6	0,1

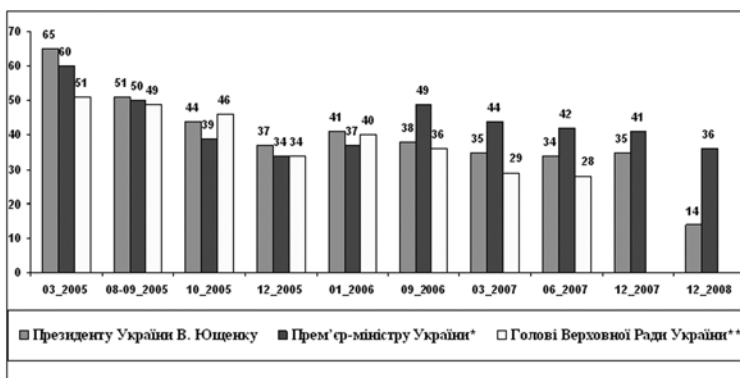
У разі проведення референдуму щодо довіри Президенту В. Ющенку переважна більшість опитаних висловили б йому недовіру. Порівняно з груднем 2007 р., відсоток мешканців Заходу, що не довіряли В. Ющенку зріс, у 2,5 разу (з 19 у 2007 р. до 48% у 2008 р.). Майже удвічі збільшився відсоток недовіри серед мешканців Півночі (37% у 2007 р. до 77% у 2008 р.). Про довіру до В. Ющенка в грудні 2007 р. зазначили 52% мешканців Півночі, тоді як на грудень 2008 р. цей показник становить лише 7%. Серед мешканців м. Києва у грудні 2007 р. довіру до В. Ющенка висловили б 18%, а в грудні 2008 р. цей відсоток майже у 2,5 разу менший (7%).

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якби найближчим часом проводився референдум про довіру Президентів В. Ющенку, яку думку Ви висловили б?», залежно від регіону опитування, %

	Захід	Центр	Північ	Схід	Південь	Крим	м. Київ
Не довіряю В. Ющенку	48	69	77	79	73	88	64
Довіряю В. Ющенку	20	10	7	2	4	1	7
<i>Важко відповісти</i>	24	15	8	16	21	9	28
<i>Не брав би участі в референдумі</i>	8	6	8	3	2	2	1

Рівень довіри населення до Президента України на грудень 2008 р. має найнижчий відсоток за останні три роки. У 2005 р. рівень довіри до нього коливався в межах 37–65%, у 2006-му в межах 38–41%, у 2007-му в межах 34–35%, тоді як наприкінці 2008 р. він становив тільки 14%. А частка тих, хто довіряє Президенту „повністю”, не сягає і 5%.

* З лютого 2005 р. до вересня 2005 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Тимошенко; з вересня 2005 р. до серпня 2006 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Єханурова; з серпня 2006 р. до 18 грудня 2007 р. – вимірювався рівень довіри до В. Януковича; з грудня 2007 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Тимошенко.

** До квітня 2006 р. вимірювався рівень довіри до В. Литвина; у грудні 2007 р. та грудні 2008 р. не вимірювався.

Рис. 1. Динаміка рівня довіри

(сума відповідей „повністю довіряю” та „скоріше, довіряю, ніж ні”), %

* З лютого 2005 р. до вересня 2005 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Тимошенко; з вересня 2005 р. до серпня 2006 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Єханурова; з серпня 2006 р. до 18 грудня 2007 р. – вимірювався рівень довіри до В. Януковича; з грудня 2007 р. – вимірювався рівень довіри до Ю. Тимошенко.

** До квітня 2006 р. вимірювався рівень довіри до В. Литвина; потім – до О.Мороза; у грудні 2007 р. та грудні 2008 р. не вимірювався.

Рис. 2. Динаміка рівня довіри (відповідь „повністю довіряю”), %

Рейтинг підтримки політиків – імовірних кандидатів на посаду Президента України

Лідером умовного "президентського" рейтингу є Віктор Янукович. Найкращі шанси вийти до другого туру президентських виборів має також Ю. Тимошенко. Знизився рейтинг В. Ющенка, його обійшов П. Симоненко.

Якби президентські вибори відбувалися найближчої неділі, то:

- за Віктора Януковича проголосували б 23% населення,
- за Юлію Тимошенко – 14%,
- за Віктора Ющенка – 5%.

Таблиця 6

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якби в найближчу неділю відбувалися президентські вибори, а до бюлетеня були включені зазначені кандидати, за кого з них Ви проголосували б?», %

	Серед усіх опитаних			
	Березень 2007 р.	Червень 2007 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.
Віктор Янукович	27	29	31	23
Юлія Тимошенко	20	14	22	14
Петро Симоненко	7	6	4	6
Арсеній Яценюк	–	–	–	5
Віктор Ющенко	10	17	15	5
Володимир Литвин	2	2	5	5
Олександр Мороз	3	3	3	2
Юрій Луценко	4	3	2	1
Наталія Вітренко	2	1	–	1
Анатолій Гриценко	–	–	–	1
Олег Тягнибок	–	–	–	1
<i>Інший кандидат</i>	3	5	2	3
<i>Не підтримав би жодного із зазначених кандидатів</i>	7	8	7	14
<i>Важко відповісти</i>	9	9	3	8
<i>Не голосував би</i>	6	4	6	11

Динаміка рівня довіри до соціальних інститутів

Таблиця 7

Динаміка рівня довіри, %

	Довіряють (сума відповідей „Повністю довіряю” та „Скоріше, довіряю, ніж ні”)										Не довіряють (сума відповідей „Повністю не довіряю” та „Скоріше, не довіряю, ніж довіряю”)											
	03/ 2005	05/ 2005	08-09/ 2005	10/ 2005	12/ 2005	01/ 2006	03/ 2006	06/ 2007	12/ 2007	12/ 2008	03/ 2005	05/ 2005	08-09/ 2005	10/ 2005	12/ 2005	01/ 2006	09/ 2006	03/ 2007	06/ 2007	12/ 2007	12/ 2008	
Політичним партіям	26	29	31	25	23	26	21	22	21	12	50	58	57	67	68	64	72	70	75	83		
Верховній Раді України	47	39	35	34	28	29	29	23	23	7	37	48	55	43	63	65	58	62	68	57	88	
Кабінетові Міністрів України	54	49	43	36	31	31	35	31	31	16	32	38	45	49	58	59	51	56	60	61	79	
Національному банку України	46	39	42	37	33	40	39	31	41	9	31	42	41	46	50	43	44	51	50	45	84	
СБУ	48	45	44	42	44	47	41	44	40	46	32	39	41	41	46	43	43	47	48	47	59	
Міліції	38	36	38	34	35	38	33	32	27	35	22	48	54	56	59	58	58	64	66	63	72	
Судовим органам	38	35	35	31	33	32	32	31	25	33	22	42	52	54	59	59	56	62	66	63	72	
Прокуратурі	36	36	34	31	34	34	35	32	30	35	23	43	50	55	57	56	52	58	59	60	68	
Блоку НАТО	26	21	22	23	19	21	21	17	16	20	16	47	53	56	63	62	65	70	71	71	72	
Профспілкам	26	29	-	32	34	33	30	32	32	39	33	46	52	-	51	53	62	53	56	54	53	57
Голові державної адміністрації	34	35	-	32	30	32	34	31	28	33	22	35	40	-	41	53	51	44	52	52	54	64
Обласній раді	31	32	-	31	31	30	32	30	30	32	20	35	42	-	43	51	52	46	52	40	56	66
Голові державної адміністрації Вашого району	33	37	-	32	34	33	31	31	31	36	24	37	40	-	44	52	49	47	53	49	52	61
Міському (селищному, сільському) голові	39	43	-	43	40	45	50	45	41	49	33	36	36	-	40	47	45	38	47	41	43	57
Районній раді	33	35	-	34	35	34	35	34	33	37	26	35	40	-	43	51	50	45	50	49	51	61
Міській (селищній, сільській) раді	37	41	-	42	40	42	45	44	38	48	32	35	35	-	41	47	45	41	46	40	44	57
Громадським молодіжним об'єднанням	33	38	-	41	39	37	38	35	32	34	32	32	38	-	37	44	42	40	43	45	48	46
Релігійним організаціям	55	47	-	44	49	47	50	46	40	48	40	33	38	-	41	41	42	36	44	48	45	47
Збройним силам України	64	60	-	59	57	62	57	53	51	61	46	18	27	-	29	36	31	32	41	39	35	46
Засобам масової інформації	59	57	70	53	58	57	56	57	46	56	54	34	35	21	40	37	37	36	38	48	42	41
Телебаченню	59	58	68	54	60	62	58	59	50	61	57	32	33	21	38	34	33	33	37	43	35	39
	64	63	70	59	61	70	64	65	58	65	61	29	30	18	34	34	26	28	33	37	33	35

Окремо слід відзначити кризу довіри до Верховної Ради, яка за рік втратила 16% від частки тих, хто сприймав її позитивно: тобто негативні процеси, які були запущені у ВР минулого скликання, перевибори у 2007 р. та діяльність депутатів останнього, VI скликання на тлі "жорсткого приземлення" в економічній кризі призвели майже до повної дискредитації парламентаризму у його поточному варіанті. Найбільших втрат за рік зазнав рівень довіри до Національного банку і відповідно до національної валюти та банківської сфери в цілому.

Соціально-економічні підсумки 2008 р. та настрої напередодні 2009 р.

Суб'єктивні оцінки матеріального становища пересічних українців та очікуваних змін

Таблиця 8

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«Як би Ви могли оцінити фінансове становище своєї родини?», %

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.
Будь-які покупки можу зробити в будь-який час	2	2	1
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки (телевізор, холодильник тощо). Для таких покупок, як нова машина, дачна ділянка тощо, необхідно накопичувати або позичати гроші	11	12	9
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Для придбання дорогих речей (велика побутова техніка – телевізор, холодильник, комп'ютер, пральна машина) необхідно накопичувати або позичати гроші	26	35	30
Вистачає на харчування та необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як гарний костюм, мобільний телефон, мала побутова техніка (праска, пилосос тощо), необхідно накопичувати або позичати гроші, брати кредит	34	30	33
Вистачає на харчування. Для придбання необхідного одягу, взуття треба накопичувати або позичати гроші	20	16	20
Змушені економити навіть на харчуванні	7	5	7

Відповідно до отриманих даних можна спостерігати певні негативні зміни, однак вони ще не настільки великі, щоб можна було казати про статистично значущі зміни у матеріальній самооцінці населення. У контексті сьогодення це означає, що пересічне населення ще не відчуло на собі наслідків економічної кризи – ще не відбулося усвідомлення змін у повсякденному житті, що дає підстави прогнозувати посилення соціальної напруженості в майбутньому.

Таблиця 9

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім'ї України прийняти за деякий середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте матеріальне становище Вашої сім'ї?», %

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.
Дуже високе	0	1	0
Високе	3	2	1
Вище середнього	7	4	8
Середнє	41	45	38
Нижче середнього	31	28	33
Низьке	14	16	19
Дуже низьке	4	4	5

Таблиця 10

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, будь ласка, яким був дохід Вашої родини минулого місяця в розрахунку на одного члена родини?», %

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.
До 200 грн.	6	1	1
201–300грн.	8	4	15
301–400 грн.	17	7	
401–500 грн.	12	18	43
501–1000 грн.	21	24	
1001 і більше грн.	11	26	35
Відмова від відповіді	17	17	3
Важко відповісти	8	8	3

Середнє значення 780 грн. (123% відносно 2006 року) Середнє значення 960 грн. (118% відносно 2007 року) Середнє значення 1134 грн.*

* У 2008 р. інтервали були змінені.

Таблиця 11

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, будь ласка, яким був Ваш особистий дохід минулого місяця?», %

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.
До 200 грн.	4	8	10
201–300грн.	3	1	
301–400 грн.	18	4	29
401–500 грн.	11	16	
501–1000 грн.	21	28	25
	14	19	26
2001 та більше грн.		7	8
Відмова від відповіді	22	14	8
Важко відповісти	7	3	2

Середнє значення 906 грн. (112% відносно 2006 року) Середнє значення 1019 грн. (123% відносно 2007 року) Середнє значення 1262 грн.*

* У 2008 р. інтервали були змінені.

Таблиця 12

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, будь-ласка, який щомісячний дохід в розрахунку на одного члена сім'ї Ви вважали б сьогодні достатнім для нормального життя у Вашому населеному пункті?», %

	Грудень 2006 р.		Грудень 2007 р.		Грудень 2008 р.			
100–500 грн.	6	Середнє значення 1638 грн.	1	Середнє значення 2232 грн. (136% відносно 2006 року)	12	Середнє значення 2935 грн.* (131% відносно 2007 року)		
501–750 грн.	7		2					
751–1000 грн.	29		20					
1001–1500 грн.	18		20		14			
1501–2000 грн.	17		21		45			
2001 грн. і більше	16		30				23	
200	3							17
3001–4000 грн.								3
4001–5000 грн.					7			
5001 грн. і більше			3					
Відмова від відповіді	4	3	2,5					
Важко відповісти	3	2	3,5					

* У 2008 р. інтервали були змінені.

Таблиця 13

Середнє значення щомісячного доходу на одного члена сім'ї, який вважали б сьогодні достатнім для нормального життя серед різних груп населення, грн., %

Залежно від віку				Залежно від матеріального становища				Залежно від типу поселення			
роки	2006	2007	2008		2006	2007	2008		2006	2007	2008
18–28	1793	2587	3222	Дуже низьке	1175	1606	2266	Обл. центр	2053	2827	3860
29–39	1904	2630	3459	Низьке	1360	1627	2582	Місто	1537	2206	2765
40–49	1837	2332	3092	Нижче середнього	1560	2054	2797	Село	1358	1783	2344
50–59	1640	2162	2730	Середнє	1645	2427	3116				
60+	1148	1550	2293	Вище середнього	2400	3147	4136				

Таблиця 14

Різниця середніх значень бажаного доходу для нормального життя та реальним рівнем достатку, у грн.

	Середнє значення особистого доходу за минулий місяць	Середнє значення доходу родини минулого місяця в розрахунку на одного члена родини	Середнє значення щомісячного доходу на одного члена сім'ї, який вважали б сьогодні достатнім для нормального життя	Наскільки бажаний дохід перевищує реальний дохід з розрахунку на одного члена родини
Обласний центр	1452	1439	3860	268%
Місто	1320	1147	2765	241%
Село	1067	927	2344	253%
Україна в цілому, 2008 р.	1262	1134	2935	259%
<i>Україна в цілому, 2007 р.</i>	<i>1019</i>	<i>960</i>	<i>2232</i>	<i>232%</i>

Очікування стосовно матеріального становища пересічних українців в 2009 р.

Таблиця 15

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Як Ви гадаєте, матеріальне становище Вашої родини у 2009 р. ...», %

Значно покращиться	1	9
Дещо покращиться	8	
Залишиться таким самим	23	
Дещо погіршиться	31	53
Значно погіршиться	22	
Важко відповісти	15	

Спостерігається досить песимістичний настрій мешканців України порівняно з даними грудня 2007 р. У попередньому році 32% українських громадян вважали, що матеріальне становище сім'ї у 2008 р. покращиться, на сьогодні маємо зниження їх частки до 9%. Майже удвічі збільшилася частка тих, хто вважав, що матеріальна ситуація з наступного року погіршиться (з 23% у грудні 2007 до 53% у грудні 2008). Збільшення цих відсотків відбулося за рахунок тих, хто попереднього року був упевнений, що матеріальний стан сім'ї не зміниться, а наприкінці 2008 р. прогнозує погіршення матеріального становища (відповідно з 38 до 23%).

Готовність населення економити у наступному році

Таблиця 16

Розподіл відповідей респондентів на запитання:
«На чому Ви готові економити?», %

(Сума відповідей не дорівнює 100% тому, що респондент міг обрати до 3 варіантів відповідей)	Серед всіх	Серед тих, хто буде економити в наступному році, N=1794
1. Купівля одягу	44	51
2. Можливість відпочити	39	46
3. Купівля техніки	38	44
4. Купівля дорогих речей (машини, квартири)	27	32
5. Дозвілля	24,5	29
6. Продукти харчування	24	28
7. Транспортні витрати	8	9
8. Зв'язок, мобільний зв'язок	7	9
9. Комунальні платежі	6	7
10. Лікування	6	6,5
11. Інше	3	3

74% всіх опитаних респондентів, щоб зберегти свої доходи, планують економити у 2009 р. за рахунок:

група 1: одяг, відпочинок, техніка;

група 2: дорогі речі (машини, квартири), дозвілля, продукти харчування;

група 3: транспорт, зв'язок та мобільний зв'язок, комунальні платежі та лікування.

Тіньові доходи: яка реальна частка «сірих конвертів»?

Картина щодо отримання тіньових доходів залишається стабільною. За результатами як 2007, так і 2008 років по 15% респондентів отримують платню за свою роботу неофіційно.

Таблиця 17

Розподіл відповідей респондентів на запитання: „Чи отримуєте Ви платню за свою роботу (на основному чи додатковому місці) не офіційно, не через касу (як кажуть, «з рук в руки», «в конверті» тощо)?», %

	Грудень 2007 р.		Грудень 2008 р.	
	Серед усіх	Серед економічно активного населення	Серед усіх	Серед економічно активного населення
Так	15	19	15	20
Ні	82	78	80	75
Відмова відповідати	3	3	5	5

Таблиця 18

Розподіл відповідей респондентів на запитання: „Чи отримуєте Ви платню за свою роботу (на основному чи додатковому місці) не офіційно, не через касу (як кажуть «з рук в руки», «в конверті» тощо)?» залежно від причетності до власності підприємства, на якому працює респондент за основним місцем роботи, %

	Так	Ні	Відмова відповідати
Наймані працівники підприємств та установ державного сектору (в тому числі працівники державних наукових, навчальних та медичних закладів, працівники МВС, військовослужбовці, працівники муніципальних підприємств тощо)	9	87	4
Наймані працівники приватних підприємств (в тому числі акціонерних товариств з більшою часткою приватної власності, комерційних установ, колективних сільськогосподарських підприємств тощо)	24	71	5
Приватні підприємці, бізнесмени, фермери (власники або співвласники підприємств, великі акціонери тощо)	28	67	5
Самозайняті (самостійно визначає місце та час роботи)	20	75	5

Таблиця 19

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Який відсоток від Вашого особистого доходу становлять такі неофіційні надходження?», % серед економічно активного населення

	Серед усього екон. активного населення	Серед екон. актив. населення, яке має неофіційні надходження
Менше 20 %	5	25
Від 25 до 50 %	7	35
Від 51 до 100 %	8	40
Не отримують неофіційних надходжень	75	
Не дали відповідь про наявність	5	

Чи задоволені українці тим, як склалося їхнє життя у році, що минає?

Таблиця 20

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання: «Наскільки Ви задоволені тим, як складалося Ваше життя у році, що минає?...», %

	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік
Зовсім не задоволені	9	7	8	13
Скоріше, не задоволені	28	18	20	26
Рівною мірою як задоволені, так і не задоволені	39	49	43	39
Скоріше, задоволені	20	22	23	19
Повністю задоволені	2	3	4	2
Важко відповісти	2	1	2	1

Спостерігається збільшення частки незадоволених тим, як склалося їхнє життя у році, що минає, порівняно з минулими роками. У грудні 2008-го таких майже 40%, на противагу 20%, що задоволені своїм життям.

З якими настроями Україна зустрічає Новий, 2009 р.?

Таблиця 21

Динаміка розподілу відповідей респондентів на запитання:
«Незабаром Новий рік. З якими настроями Ви вступасте в нього?», %

	2005 рік (настрої на 2006 рік)		2006 рік (настрої на 2007 рік)		2007 рік (настрої на 2008 рік)		2008 рік (настрої на 2009 рік)	
	Вважаю, що моє життя докорінно зміниться на краще	12	55	10	48	10	51	4
Вважаю, що моє життя трохи поліпшиться	43	38		41		18		
Вважаю, що життя істотно зміниться	32		34		37		39	
Вважаю, що моє життя трохи погіршиться	6	8	7	11	7	9	19	30
Вважаю, що моє життя значно погіршиться	2		4		2		11	
Важко відпо	5		7		3		9	

Настрої населення на 2009 р. виглядають досить песимістичними. Лише 22% опитаних вважають, що в наступному році їх власне життя зміниться на краще або хоч трохи поліпшиться, тоді як у минулому грудні 51% мали надію на покращення та поліпшення свого життя. Майже третина вважає, що життя погіршиться на протигу 9% у грудні 2007-го. Частка тих, хто не очікує ніяких змін у своєму житті, істотно не змінюється. Отже частка тих, хто очікує на погіршення життя у новому році, зросла за рахунок тих, хто в грудні 2007 р. мав надію на значне поліпшення життя.

Що турбує громадян у політичному аспекті?

Таблиця 22

Розподіл відповідей респондентів на запитання: „Що саме у нинішніх умовах Вас турбує більш за все у політичному аспекті?», %

	Турбує	У рівній мірі турбує і не турбує	Не турбує
Відсутність турботи держави про своїх громадян	82	15	3
Некомпетентність влади	79	17	4
Наявність хабарництва та корупції у структурах державної влади та управління	75	20	5
Низька ефективність роботи нинішнього складу Верховної Ради	69	25	6

	Турбує	У рівній мірі турбує і не турбує	Не турбує
Політична нестабільність	68	25	7
Відсутність реальних гарантій конституційних прав та свобод громадян	66,5	27,5	6
Відсутність взаєморозуміння та взаємодії між ВР, Урядом України та Президентом України	64	27	9
Стан відносин з Росією	57	30	13
Можливість міжнаціональних конфліктів	55	30	15
Згортання демократичних процесів в Україні	42	40	18
Ситуація в Криму	41	37	22
Зниження впливу політичних партій на громадське життя в Україні	36	35	29
Можливість повернення до комуністичного минулого	28	27	45

Найбільше населення стурбовано, в контексті політичного аспекту, відсутністю турботи з боку держави про своїх громадян. Не меншого значення набуває некомпетентність влади та наявність хабарництва і корупції в структурах державної влади та управління.

Соціальні аспекти тривожності?

Таблиця 23

Розподіл відповідей респондентів на запитання: „Що саме в нинішніх умовах Вас турбує більш за все в соціальному аспекті?», %

Які економічні аспекти турбують населення?

	Турбує	У рівній мірі турбує і не турбує	Не турбує
Загальне зниження рівня життя	86	12	2
Низький рівень медичного обслуговування	84	14	2
Ріст злочинності	82	15	3
Поширення епідемії ВІЛ/СНІД, інфекцій, що передаються статевим шляхом, туберкульозу та ін.	81	15	4
Поширення наркоманії	75	21	4
Стан довкілля, екологічна проблема	70	27	3
Падіння моральності	69	25	6
Розподіл суспільства на багатих і бідних	62	28	10
Падіння престижу виробничих професій	61	27	12
Можливість акцій соціального протесту	39	38	23
Міжцерковне протистояння	37	31	32
Становище російської мови в Україні	36	29	35
Неможливість навчання рідною мовою	34	29	37
Становище української мови в Україні	31	30	39

Таблиця 24

Розподіл відповідей респондентів на запитання: „Що саме у нинішніх умовах Вас турбує більш за все в економічному аспекті?», %

Економічний аспект населення України розглядає насамперед через призму під-

	Турбує	У рівній мірі турбує і не турбує	Не турбує
Зростання цін на продукти харчування	91	7	2
Зростання цін на комунальні послуги	87	10	3
Низький рівень зарплати	86	11	3
Фінансових проблем у сім'ї	85	12	3
Несвоєчасні виплати заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат	83	13	4
Знецінення національної грошової одиниці	81	15	4
Загроза безробіття для мене та/або членів моєї сім'ї	79	15	6
Підвищення вартості транспортних послуг	77	18	5
Проблеми працевлаштування	75	18	7
Падіння обсягів промислового та сільськогосподарського виробництва	72	24	4
Повільні економічні реформи, відсутність реальних реформ в економіці	68	27	5
Міжнародна фінансова криза	59	31	10
Наявність зовнішнього боргу України	56	31	13
Відсутність реальних інвестицій в економіку	54	34	12
Зростання кількості іноземних фірм та обсягу іноземного капіталу в Україні	41	39	20

вищення цін на продукти харчування, на комунальні послуги, низький рівень зарплат та фінансові проблеми сім'ї – саме ті чинники, що безпосередньо стосуються особистого життя людини та її сім'ї.